

WORKUM, DE DOOPSGEZINDE KERK

Al vroeg in de zestiende eeuw waren er rond de stad Workum mensen actief die de doperse leer aanhingen, naar alle waarschijnlijkheid hangt dit ten nauwste samen met de gunstige aardrijkskundige ligging van deze streek: rond Workum lag een groot aantal poelen en meren (sinds de negentiende eeuw drooggemalen) waar de mensen zich gemakkelijk konden verbergen voor de inquisiteurs. Het vermoeden bestaat dat in het gehucht **Sandvoorderry** de oorsprong ligt van de doopsgezinde gemeente van Workum, nog in 1905 was er een boerderij die bekend stond als de '**Tempel**' en één van de bekendste doopsgezinde slachtoffers van de inquisitie, Claesken Gaeledochter, terechtgesteld in 1559, verklaart bij haar verhoor dat zij 'by Worckum in het velt' is gedoopt door Gillis van Aken.

Als in 1580 de katholieke godsdienst in Friesland wordt verboden, blijkt uit allerlei gegevens dat het aantal doopsgezinden in Workum relatief erg groot is. Wel is er verdeeldheid bij de broeders en zusters onderling, wat blijkt uit het feit dat er twee plaatsen van samenkomst zijn, maar na 1650 komen alle doopsgezinden samen in één (Waterlandse) gemeente. Het gebouw waar men samenkomt is een oude **zoutkeet**. Rond 1690 heeft de gemeente bijna 400 lidmaten en de diensten worden verzorgd door een aantal 'liefdeprekers', burgers uit Workum en omstreken (pas in 1744 komt er een eigen predikant). Voor deze 400 kerkgangers werd de keet langzamerhand te klein en men besloot in 1694 tot nieuwbouw. Ouderling-diaken **Johannes Jacobs** wist onder de gemeenteleden een bedrag van 2793.10.8 caroligulden te verzamelen en met nog wat extra gelden uit de gemeente en met de opbrengst van de afbraakmaterialen van de oude keet kwam men op een totaalbedrag van 5100.10 gulden.

Op 1 mei 1695 begon men met het graven van de sleuven voor de fundamenteën. Wanneer het gebouw klaar was blijkt niet uit de literatuur, maar dat zal wel vóór de winter van '1695-1696 zijn geweest. Het is een eenvoudig gebouw geworden, met twee fraaie gemaakte ingangdeuren en eenvoudige vensters. Het gebouw verrees op enige afstand van de straat, tussen kerk en straat bouwde men een kosterwoning; aan weerszijden van de kosterwoning kwamen een soort schuttingen, zodat men de kerk vanaf de straat niet al te goed kon zien.

Het interieur

Het gebouw heeft een rechthoekig grondplan en om de 400 gemeenteleden een plaats in het gebouw te kunnen geven werden er langs drie zijden dubbele galerijen gebouwd, rustend op eenvoudige zuilen met **dorische** kapitelen. Tegen de vierde zijde plaatste men een vrij eenvoudige **preekstoel** met zuilen op de hoeken. De zoldering over de ruimte bestaat uit een houten, geveerd, **tongewelf**, waarin op de kruising van ribben gedraaide knoppen met vergulde halve maantjes zijn aangebracht. Boven de deur naar de consistoriekamer is het jaartal '1694' gesneden en boven deze deur hangt een oude **zandloper**, bedoeld om de lengte van de preek in de gaten te houden. Misschien heeft deze zandloper oorspronkelijk op de preekstoel gestaan.

Aan het eind van de achttiende eeuw werd de kosterwoning gemoderniseerd en kreeg deze de huidige klokgevel; ook zullen toen de houten schuttingen wel verwijderd zijn, immers bij de stichting van de 'Bataafse Republiek' kregen ook de doopsgezinden dezelfde rechten als de calvinisten. De schuttingen zijn vervangen door gegoten ijzeren hekken. In 1882 kreeg de kerk haar eerste orgel, in 1887 werd de kosterwoning opnieuw verbouwd, in de jaren 1956/1957 werd de kerk gerestaureerd, een deel der banken kreeg toen zijn Quakerblauwe kleur. Oorspronkelijk had de kerk geen consistoriekamer, tegenwoordig gebruikt men hiervoor het achterste gedeelte van de kosterwoning, een vertrek dat geheel betegeld is met Makkumer tegels. Dit vertrek heeft een eenvoudige achttiende-eeuwse schoorsteenmantel, afkomstig uit een Workumer woning. De fraaie staande klok is aan het eind van de achttiende eeuw gemaakt door de Harlingen klokkenmaker Ratsma. Ook de oude buitendeuren, voorzien van het oude beslag, zijn het bekijken waard.

Het orgel

Volgens Siemelink kreeg de kerk in 1882 haar eerste orgel. Dit zal een bestaand oud orgel geweest zijn, want in 1912 is het al vervangen door een nieuw orgel, gemaakt door L. van Dam en zonen te Leeuwarden. Het orgel kreeg een gotisch front en oorspronkelijk zat dit front in de balustrade. Bij de restauratie van de kerk in de jaren vijftig werd het achteruit geplaatst en is de balustrade in stijl aangevuld. De in gotisch stijl gehouden orgelkast past nog naar net tussen de galerijen en heeft hierdoor niet bepaald fraaie proporties. Een aantal jaren terug is het volledig gerestaureerd. De dispositie luidt als volgt:

Muëtte(!)

Cornet	disc
Flûte harm.	4 vt
Fugara	2 vt
Octaaf	4 vt
Aeoline	8 vt
Holpijp	8 vt
Violon	8 vt
Bourdon	16 vt
Prestant	8 vt
tremulant	

De klavieromvang is C-g^{'''}, die van het pedaal is C-d.

L.K. van der Meer
2006

Literatuur:

- T.H. Siemelink, Geschiedenis der Doopsgezinde Gemeente te Workum (1905)
- Gegevens over het orgel zijn verstrekt door de heer J. Jongepier te Leeuwarden